

Käypä päätös

TUUKKA TAMMI

Valtion tutkimusrahoituksen ja -laitosten uudistus etenee nyt vauhdilla. Uudistusta on työntänyt eteenpäin oletus, että tätä nykyä päätöksenteossa ei riittävästi hyödynnetä tutkittua tietoa ja että tutkittuun tietoon perustuva päätöksenteko edellyttää uusia toimintamalleja. On alettu peräänkuuluttaa ”hyötytutkimusta” ja tutkimustiedolla johtamista.

Hyötytutkimuksen lisäämiseksi hallitus on perustanut kaksi uutta rahoitus-instrumenttia: ensimmäinen ja pienempi näistä on valtioneuvoston päätöksentekoa tukeva tutkimusraha, joka liittyy kulloisenkin hallituksen tarpeisiin ja on aikajänteeltään lyhyempi, kun taas toinen, ”strategisen tutkimuksen” rahoitus on pidempikestoista ja tähtää isoihin yhteiskunnallisiin haasteisiin ja ongelmiin vastaamiseen tutkimustiedon avulla. Strategista tutkimusta hallinnoi Suomen Akatemian tänä kesänä perustettava Strategisen tutkimuksen neuvosto (STN). Valtioneuvosto valitsee ensimmäiset strategiset tutkimusteemat tämän vuoden loka-kuussa, jonka jälkeen STN muuntaa ne tutkimusohjelmiksi. Ensimmäiset rahoituspäätökset tehdään ensi vuonna. Strategiseen tutkimusrahoitukseen on käytettävissä noin 57 miljoonaa euroa vuodessa. Yhtenä esimerkkinä on ollut Tanskan vastaava strategisen tutkimuksen ohjelma.

Valtion rahoittama tutkimus on jatkossa siis aiempaa enemmän poliittisesti ohjattua: joko läheisesti (valtioneuvoston tutkimusraha) tai etäältä (strateginen tutkimus). Jälkimmäisen, strategisen tutkimusrahoituksen osalta etäisyys tarkoittaa, että vaikka rahoitettavat teemat ovat poliittisesti valikoituvia, yksittäisten hankkeiden valinta tapahtuu ainakin osin akateemisiin kriteerein; yhteiskuntapoliittinen relevanssi ja vaikuttavuus ovat muita valintakriteereitä, kuten myös monitieteisyys ja -alaisuus, linkit elinkeinoelämään sekä kansainvälisyys.

Uusien tutkimusrahoitusten rinnalla on toinenkin pyrintö tutkimuksen ja päätöksenteon välisen yhteyden vahvistamiseksi. Helsingin yliopiston kansleri emeritus Kari Raivio on saanut valtioneuvostolta tehtäväkseen selvittää ”tutkittuun tietoon perustuvan päätöksenteon neuvonannon järjestämistä”. Raivion raportin määräaika on vasta kuluvan kesäkuun lopulla, mutta suositusten suunta näyttäisi olevan jo pitkälle mietitty: Raivio ehdottanee, että Suomeen perustetaan brittityyliin tiedeasiamiehen posti. Kokopäivätoiminen tiedeasiamies olisi suoraan pääministerin alainen. Tiedeasiamiehen pesti olisi määräaikainen, mutta kuitenkin eri kuin hallituskausi: näin taattaisiin näkökulmien vaihtuvuus, mutta ei suoraan hallituksen värin mukaan. Tiedeasiamiehen olisi oltava uskottava sekä tiede- että poliittisessa maailmassa.

Raivion mallissa tiedeasiamiehellä olisi valtioneuvostossa varamies ja sihteeri sekä tukenaan eri ministeriöissä toimivat osa-aikaiset tiedeasiamiehet. Tiedeasiamiehen taustalla ja tukena toimisi Tiedeakatemian neuvottelukunta (TANK), joka on neljän kansallisen tiedeakatemian yhteistyöelin. Käytännössä suuri osa työstä koostuisi akateemisesta talkootyöstä eli eri aihealueiden parhaiden asiantuntijoiden tekemästä arviointi- ja katsaustyöstä. Toiminnan ytimessä olisivat nopeat konsultaatiot ja systemaattiset katsaukset, joista tiedotettaisiin mahdollisimman avoimesti,

jotta päätöksenteon tietotaustoista ”jää jälki”: tiedeyhteisön tehtävä on ennen muuta huolehtia, että epäviisaita päätöksiä ei tehdä tietämättömyyteen vedoten. Pysyvä ja henkilöperustainen politiikan ja tieteen linkki voi onnistuessaan olla tutkimuksen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kannalta merkittävä asia.

Hallituksen tiedekonsultointi voidaan kuitenkin järjestää monin eri tavoin. Se voi toimia yhden putken mallilla: putken toiseen päähän syötetään ongelma tai kysymys, ja pienen odottelun jälkeen putken toisesta päästä pullahtaa vastaus. Tällainen malli on käytössä esimerkiksi Duodecimin Käypä hoito -suosituksissa, joiden laadintaa sitovat melko tarkat ohjeet siitä, millainen tutkimus soveltuu näytönarviointiin ja mihin näytönnasteluokitukseen (A–D) mikäkin evidenssi oikeuttaa. Uusimpien toimenpiteiden osalta pulmana saat- taan olla, ettei tutkimusnäyttöä ole vielä ehtinyt kertyä. Myös riittävän selkeiden (kokeellisen) tutkimusasetelmien mahdollisuus vaihtelee. Lääkärin arkisessa päätöksenteossa olisi kuitenkin suositettava niitä menetelmiä, joista on Käypä hoito -näyttöä. Jos mallia soveltaisi monimuotoisiin, rajoiltaan epäselviin ja monen tieteenalan asiantuntemusta vaativiin yhteiskuntapoliittisiin ongelmiin ja haasteisiin (”Käypä päätös”), yksimielisestä näytönnastearvioinnista syntyisi arvatenkin sakea soppa, josta sattumia ei puuttuisi.

Yhden putken mallin vaihtoehtona on verkostomainen työtapo, joka pikemmin informoi kuin ohjaa päätöksentekijöitä. Erityisesti paukkuja pantaisiin tiedon välittämislle, ei niinkään uuden tiedon synnyttämiseen: useimmiten kun ongelmana ei ole tiedon puute vaan sen laatu tai käyttämättömyys. Valtioneuvoston kanslia järjesti keväällä Tietoa päätöksentekoon -keskustelufoorumin, jossa verkostomaisen mallin puolesta puhui tutkimusprofessori Jussi Simpura. Tiede-etuliitteen sijaan Simpura halusi puhua tietoasiamiehistä. Myös Simpuran kehittelemässä mallissa valtioneuvoston kansliassa olisi ”tiedon erikoismestari” ja eri ministeriöissä ”kuluttajaneuvojia”. Molempien asiakkaita olisivat päätöksentekijät ja virkamiehet. Tietoasiamiesten tehtävänä olisi siis löytää ja välittää päätöksentekijöiden tarvitsemaa tietoa. Konkreettisimpana ehdotuksena oli, että jatkossa kukin päätös sisältäisi ”tiedonkäytön tuoteselosteen”, josta selviäisi mitä kaikkea tietoa päätöksenteon pohjana on käytetty. Tämä edistäisi osaltaan päätöksenteon avoimuutta ja jättäisi päätökseen Raivion peräänkuuluttaman tietojäljen.

Poliittisten päätösten ei aina tarvitse – eivätkä ne voikaan – olla tutkimusnäyttöön perustuvia, mutta ne tulisi tehdä olemassa olevasta tutkimustiedosta tietoisena.

*

Tässäkin YP:n numerossa on paljon tutkimustietoa, jonka soisi päätyvän päätöksentekijöiden tietoon ja hyödyksi. Hallituksen tiede- tai tietoasiamiehen vielä puuttuessa yritämme saada viestin perille muita reittejä pitkin. YP menee suorapostituksena kaikille kansanedustajille.